

Uuden journalismin tribuuni

Tom Wolfe (s. 1931) murtautui esiin 60-luvun alkupuolella uudentyypin non-fiktion, amerikkalaisen "uuden journalismin" keskeisenä hahmona. Uudenlaisia journalistisia muotoja ja tyylejä viljelivät myös Gay Talese, Jimmy Breslin, Terry Southern ja monet muut. Kyse oli ennen kaikkea sanomalehtien sunnuntainumeroiden ja aikakauslehtien erikoisreportaasien elävöittämisestä. Tässä "feature gamessa" kirjoittajilla oli mahdollisuus paneutua juttuihinsa yhtä huolellisesti kuin kirjailijoilla novelleihinsa. 60-luvun lopulla koko aallon pääideologiksi kohonnut Wolfen mielestä uusi journalismi kehittyi koko vuosikymmenen amerikkalaisen kirjallisuuden mielenkiintoisimmaksi ilmiöksi. Samalla hän pyrki vakuuttamaan, että uuden journalismin keinoja voisi käyttää lehdistössä laajemminkin kuin vain erityisvapauksin laadituissa "special"-artikkeleissa - esteenä olivat Wolfen mielestä lähinnä vanhoilliset toimitussihteerit, jotka ohjaavat uutisaineiston tiettyihin kaavoihin. Horjuttaessaan sekä kirjallisuuden että lehdistön vakaita käsityksiä Wolfe sai kohdata vihaista vastarintaa, mikä oli omiaan vain yllyttämään häntä toiminnassaan.

Tom Wolfen ensimmäisessä juttuvalikoimassa *The Kandy-Kolored Tangerine-Flake Streamline Baby* (1965) hänen tyylinsä on jo täysin kehittynyt. Myös hänen tuotantonsa toistuva perusteema on jo selkiytynyt: keskeisenä aihepiirinä on amerikkalaisen elämäntyylin ja sensibilititeetin muuttuminen toista maailmansotaa seuranneen vaurastumisen, "boomin", myötä. Wolfe tarkastelee konekulttuuria, nuorisokulttuuria ja popkulttuuria; hän

osoittaa, miten "go-go-kapitalismi" on synnyttänyt Amerikkaan "moderneja Versailles'n hoveja"; hänen erikoisalanaan ovat tapojen ja asenteiden muutokset - "manners and mores" -, ja tällä alalla hän on ehkä kuvaamansa ajan tarkkasilmäisin huomioitsija. Ensimmäisessä kirjassaan hän käy läpi vaikuttavan kavalkadin popkulttuurin ikoneita ja perusaiheita. Hänen aiheinaan ovat mm. Las Vegas, autonromutuskilpailut, käsin koristellut autot, disc jockeyt, twist, Cassius Clay, stock car -kilpailut, "vuoden tyttö" Baby Jane Holzer, "ensimmäinen teinimagnaatti" Phil Spector. Monet Wolfen jutuista ovat olleet urauurtavia virikkeitä muille uuden journalismin kirjoittajille (mm. Hunter Thompsonille) ja pop-lehdistön toimittajille.

Uusi aihepiiri ei sinänsä tehnyt Wolfen journalismista "uutta". Wolfe pyrki luomaan kokonaisen uuden lähestymistavan, joka eroaisi siitä perinteisestä journalismista, johon hän oli ajanut itsensä työskennellessään sellaisissa lehdissä kuin *Springfield Union* (1956-59), *Washington Post* (1959-62) ja *New York Herald Tribune* (1962-66). Ennen kaikkea Wolfe pyrki irtautumaan perinteisestä neutraalista kertojan äänestä, joka tasoittaa jutun aineiston sileään, yksiulotteiseen pakettiin. Sen sijaan Wolfe yritti jäsentää juttunsa radikaalisti erilaisiin, mahdollisesti täysin yhteensovittamattomiin näkökulmiin. Tähän liittyi luontevasti Wolfen pyrkimys käyttää mahdollisimman paljon suoraa esitystä, ts. eri henkilöiden omia repliikkejä ja dialogeja. Sillä vaikka suora esitys vie näennäisesti enemmän tilaa kuin kirjoittajan siitä laatima tiivistelmä, ei Wolfen

mukaan loppujen lopuksi millään muulla keinolla saa niin pieneen tilaan niin paljon yksilöllistä-vää informaatiota kuin suoralla esityksellä. Hyvin huomatut repliikit kertovat sanojansa persoonallisuudesta enemmän kuin kirjoittajan kommentit. Wolfen pyrkimyksestä väistää perinteisen journalismin "pale beige tonea" oli seurauksena myös se, että hän jäsensi juttunsa muutamiksi tiheää yksityiskohtaista havainnointia pursuaviksi kohtauksiksi sen sijaan että hän olisi esim. purkanut ja tiivistänyt haastateltavan kertomuksen lyhennetyksi kronologiseksi tai temaattiseksi esitykseksi. Sen sijaan että Wolfe kertoisi kaikesta jotakin hän valitsee muutamia avainkohtauksia, jotka hän kertoo mehukkaan ja ilmaisevan tarkasti. Ja tähän pyrkimykseen kytkeytyy Wolfen lähestymistavan neljäs pääkohta: huomion kiinnittäminen statusta ilmaiseviin yksityiskohtiin. Tarkkailemalla henkilön yhteiskunnallista asemaa ilmentäviä ulkoisia merkkejä voi Wolfen mukaan kertoa enemmän hänen tilanteestaan ja arvostuksistaan kuin jos kertoja korvaisi paljastavat havainnot omilla suorilla kommentillaan.

*Streamline Baby*n linjaa jatkoi yhtä hieno ja kokoonpanoltaan samantyyppinen kirjoitusvalikoima *The Pump House Gang* (1968). Samana vuonna Wolfe julkaisi äärimmäisen ja tyylillisesti radikaaleimman teoksensa *The Electric Kool-Aid Acid Test*, joka kuvasi Ken Keseyn ympärille ryhmittyneiden hippien LSD-kokeiluja. "Räjähtäneestä" tyylistään huolimatta Wolfen kirja perustui dokumenttiaineistoon eikä fiktiivisiin tulkintoihin. (Myöhemmin Wolfe on kertonut itse kokeilleensa LSD:tä vain kerran ja pelästyneensä silloin melkein hengiltä.)

Teoksessaan *Radical Chic & Mau-Mauing the Flak Catchers* (1970) Wolfe pyrki (epäsuorasti, kuten siihen asti aina) kuittaamaan 60-luvun radikaalit liikkeet (Mustat Pantterit, sodanvastustajat, yliopistomarxilaiset) pelkäsi "radikaaliksi chiciksi" tai "proletaariseksi chiciksi". Se oli tältä "the first and ultimate style warriorilta" täysin odotettavissa oleva reaktio, johon tosin Mustat Pantterit eivät suhtautuneet asian edellyttämällä harmittomuudella vaan julistivat Wolfen olevan "that dirty, blatant, lying, racist dog who wrote that fascist disgusting thing". Tosiasiassa Wolfe on lähinnä liberaali, joka tosin

tyylisistä (omien sanojensa mukaan ärsyttääkseen ihmisiä) on pitänyt yllä imagea, joka on yhdistelmä Etelän gentlemannia ja englantilaista dandya.

Wolfen kulta-aika alkoi olla ohi. Yhdessä E.W. Johnsonin kanssa toimittamassaan antologiassa *The New Journalism* (1973) Wolfe kiteytti ajatuksensa muutamaa kristalliseen esseeseen ja sarjaan lyhyitä esipuheita eri kirjoittajien artikkeleita. Ne ovat innoittavaa ja inspiroivaa luettavaa kelle tahansa kirjoittavalle ihmiselle.

70-luvulla Wolfe kirjoitti aikaisempaa vähemmän reportaaseja ja enemmän esseetyyppisiä tekstejä. Valitettavasti hän ei ole esseistinä tai kommentaattorina samaa luokkaa kuin reportterina. Hänen yrityksensä kirjoittaa urauurtavia "think piecejä" ja halunsa luoda mahdollisimman monia uusia "catchwordeja" ovat usein pingottuneita. Tästä syystä hänen uusi kirjoitusvalikoimansa *Mauve Gloves & Madmen, Clutter & Wine* (1976) oli edeltäjiään epätasaisempi. 60-luvulla Wolfe oli päässyt läpi siitä, ettei hän ollut käsitellyt (suoraan) aikansa vakavia perusongelmia. Nyt kun hän yritti käsitellä niitä, hänen visionsa tuntui liian kevyeltä. Esimerkiksi Wolfen ainoa (kirjoissaan julkaisema) Vietnamjuttu on artikkeli "The Truest Sport: Jousting with Sam and Charlie" - siinä Vietnamin ilmapommituksia kuvataan jännittävänä urheiluna. *Mauve Gloves* -teoksen suora ja vivahteeton amerikkalaisen elämäntavan ylistys tekee Wolfesta uskonservatismien edelläkävijän.

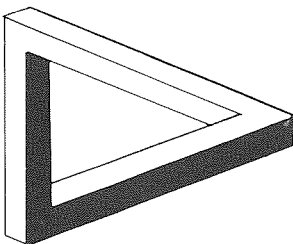
Vähentäessään journalistista tuotantoaan Wolfe on siirtänyt painopistettään muille aloille. Vuonna 1975 hän julkaisi ensimmäisen romaaninsa *The Right Stuff*, jonka aiheena olivat ensimmäiset amerikkalaiset avaruuslennot 60-luvun alussa. Wolfe on julkaissut myös kriittisiä tutkielmia modernista maalaustaiteesta (*The Painted Word*, 1975) ja arkkitehtuurista (*From Bauhaus to Our House*, 1981). Olisikohan ideapulan merkki, että hänen viimeisin journalististyyppinen teoksensa *In Our Time* (1980) on lähinnä vanhojen juttujen uudelleenlämmitystä ja samalla kirjoittajansa heikoin teos.

Oheinen artikkeli "Julkisen elämän tarkkailija" on hyvä esimerkki Tom Wolfen journalistisesta otteesta. Vaikka hänen tyylinsä tunnuspiirteet eivät olekaan siinä äärimmillen korostettuja, ovat ne kaikki kuitenkin siinä selvästi esillä. *Näkökulmatekniikka*: kolme keskeistä näkökulmaa ovat Bob Harrisonin näkökulma, "julkisen pahenuksen" näkökulma ja Wolfen oma näkökulma. Wolfen oma näkökulma ei tule esiin eksplikoituna; se ilmenee pikemminkin lähinnä välimatkana, jota hän ylläpitää kohteeseensa. Huvittuneena hän on innostuvinaan Harrisonin yrityksistä tyrkyttää hänen juttuunsa "sopiva näkökulma"; näiden "innostuksen puuskien" vaikutus on samalla voimakkaasti

vieraannuttava. *Dialogin ja repliikkien* osuus juttusta on suuri; Tom Wolfe yrittää Harrisonin puhetta tarkkailemalla tunkeutua hänen tajuntaansa. Juttu on rakennettu *kohtauksina*: kohtaus Harrisonin asunnolla ja kohtaus hänen kantaravintolasaan. Kohtausten kuvailu ei ole, toisin kuin yleensä vastaavia keinoja käytettäessä, itsetarkoituksellista "kevennystä" vaan valpasta havainnointia. Lukija saa melko tarkan käsityksen Harrisonin elämäntyylistä, keskeisistä ihmissuhteista jne. Melkeinpä pirullisen tarkasti Wolfe rekisteröi Harrisonin "*statusfäärin*" eri puolet.

Wolfen juttu valottaa kaupallisen joukkoviihteen eräitä puolia tavalla, jolla on yksityistaapausta laajempaa mielenkiintoa. Pyrkimättäkään tutkimaan sensaation ja skandaalin myyvyyden monia puolia hän onnistuu kuitenkin pääsemään "Inside Bob Harrison" ja herättämään kysymyksen siitä, mikä on shokkisensaation paradoksaalinen viehätys ("*aesthetique du schlock*"). (Suomalaisina rinnastuksina tulevat tietenkin mieleen Bob Harrisonin ja Urpo Lahtisen persoonien yhtymäkohdat, Harrison/Breen-suhteen vertaaminen Lahtinen/Ennala-suhteeseen ja esim. populistisen "yleisönpalveluaineiston" merkitys skandaalimässäilyn vastapainona.)

PSYKOLOGIA 1983

VAIHDA KUVIOTA!

6 numeroa vuodessa. Tilaushinta kotimaahan 100 mk, jäsentilaus 80 mk (sis. jäsenmaksun), opiskelijatilaus 50 mk (sis. jäsenmaksun). Irtonumero 20 mk. Tilaukset ps-tilille 9544-2 Snellmaninkatu 9-11, 00170 Helsinki 17. Julkaisija: Suomen psykologinen seura ry.